

Наша СЛОВА

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 40 (1139) 2 КАСТРЫЧНІКА 2013 г.

Беларуская мова на сцэне лонданскага "Глобуса"

Беларускі свабодны тэатр прадставіў на сцэне лонданскага шэкспіраўскага тэатра "Глобус" "Караля Ліра" у пастаноўцы Уладзіміра Шчэрбана і ў драматургічнай адаптацыі Мікалая Халезіна. Спектакль граўся на беларускай мове. Шэкспіраўскі рэпертуар з'явіўся ў тэатры ў 2012 годзе. Тады лонданскі "Глобус" вырашыў правесці Сусветны шэкспіраўскі фестываль падчас летніх Алімпійскіх гульняў. Па ўмовах арганізатараў фестывалю 37 п'ес Шэкспіра павінны былі прагучаць на 37 мовах і прадстаўлены 37 нацыянальнымі тэатрамі. Запрашэнне Беларускаму Свабоднаму тэатру было адпраўлена пасля таго, як ён атрымаў першую

What mean your graces? Good my friends, consider you are my guests; do me no foul play, friends.

прэмію на фестывалі мастацтваў "Фрындж" у Эдынбургу.

У 2013 годзе тэатр "Глобус" прапанаваў беларускаму калектыву паставіць на сваёй сцэне "Караля Ліра".

Пасля месяца рэпетыцый п'еса была зайграная і атрымала высокую ацэнку брытанскай тэатральнай крытыкі.

"Кароль Лір" у пастаноўцы Беларускага Свабоднага тэатра адрозніваўся ад класічных брытанскіх пастацовак і аказаўся бліжэй да гісторыі і праблем нашай краіны.

Пераклад класічнай п'есы Шэкспіра зрабіў Юрка Гаўрук, а галоўную ролю адыграў Алег Сідорчык.

Хартыя-97.

225 гадоў з дня нараджэння Івана Насовіча

Іван Іванавіч НАСОВІЧ (26 верасня (7 кастрычніка) 1788, в. Гразівец, цяпер Чавускі раён - 25 ліпеня (6 жніўня) 1877) - беларускі мовазнавец-лексікограф, фалькларыст і этнограф. Прадстаўнік ідэйна-палітычнага руху заходнерусізму.

Скончыў Магілёўскую гімназію і духоўную семінарыю (1812). Працаваў выкладчыкам, інспектарам Аршанскага, выкладчыкам, рэктарам Мсціслаўскага духоўных вучылішчаў (1813-1822), загадчыкам, наглядчыкам, выкладчыкам Дынабургскай гімназіі, Маладзечанскага і Свянцянскага дваранскіх вучылішчаў (1822-1843). У 1843 выйшаў у адстаўку, пераехаў у Мсціслаў і заняўся навуковай працай.

Шмат падарожнічаў па Паўночна-Заходнім краі. Супрацоўнічаў з Адзяленнем рускай мовы і славеснасці Пецябуржскай АН, Археаграфічнай камісіяй, Адзяленнем этнаграфіі Рускага геаграфічнага таварыства. Па іх прапанове склаў першы гістарычны слоўнік беларускай мовы "Алфавітны паказальнік старажытных беларускіх слоў, выбраных з Актаў, што адносяцца да гісторыі Заходняй Расіі" (Уваруўская прэмія 1865, рукапіс захоўваецца ў Бібліятэцы РАН у Санкт-Пецярбурзе), дзе

растлумачаны каля 13 тыс. слоў. Асноўная навуковая праца І. І. Насовіча тлумачальна-перакладны "Слоўнік беларускай мовы" (1870, Дзямідаўская прэмія 1865), у які ўвайшло больш за 30 тыс. слоў, запісаных аўтарам у Магілёўскай, Віцебскай, Менскай і Гарадзенскай губернях, а таксама выбраных з вуснай народнай творчасці, старабеларускіх пісьмовых помнікаў. У 1881 быў выдадзены "Дадатак да беларускага слоўніка І. І. Насовіча" (каля 1 тыс. новых слоў). Слоўнік да гэтага часу застаецца ўнікальным зборам беларускай лексікаграфіі.

Значнымі былі і фальклорна-этнаграфічныя працы І. І. Насовіча, галоўная сярод якіх - "Зборнік беларускіх прыказак" (1867, залаты медаль Рускага геаграфічнага таварыства), які змяшчае каля 3,5 тыс. прыказак, прымавак, прыгавораў, праклёнаў, скарагавораў і інш. блізкіх да іх паняццяў. Потым выйшаў зборнік "Беларускія прыказкі і прымаўкі" (1868), "Беларускія прыказкі і загадкі" (1868), "Беларускія песні" (1873, больш за 350 тэкстаў), вядомы рукапіс зборніка "Легенды, паданні, быліны, байкі, анекдоты" не выяўлены і інш. зборнікі. Зборнікі адкрываюцца прадмовамі аўтара.

Аўтарству І. І. Насові-

ча належыць гістарычна-лінгвістычны нарыс "Аб плямёнах да часоў Рурыка, што засялялі беларускую тэрыторыю" (рукапіс захоўваецца ў Бібліятэцы РАН у Санкт-Пецярбурзе. Пакінуў гістарычна-мемуарную працу "Успаміны майго жыцця" (рукапіс захоўваецца ў Інстытуце мовазнаўства НАН Беларусі). Таксама аўтар артыкулаў, прысвечаных песеннай культуры беларусаў. Пераклаў з лацінскай мовы 3-томную працу А. Тэйнера "Старажытныя помнікі, што асвятляюць гісторыю Польшчы і Літвы", у якой адностраваны ўзаемадзейненні Польшчы і ВКЛ, асветлена гісторыя беларускіх зямель з 1217 да 1696 г.

Вікіпедыя.

(Пра Івана Насовіча чытайце таксама на ст. 3.)

Мечыславу Грыбу - 75

Мечыслаў Грыб нарадзіўся ў вёсцы Савічы Дзягалеўскага раёна Гарадзенскай вобласці. Скончыў Львоўскае пажарна-тэхнічнае вучылішча і Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. Генерал-лейтэнант мілі-

цыі. Заслужаны юрыст Беларусі. Сябар ТБМ.

У 1981-1985 гадах працаваў начальнікам упраўлення аховы грамадскага парадку МУС БССР, 1985-1990 гадах - начальнікам упраўлення ўнутраных спраў Віцебскага аблвыканкама.

У 1990-1996 гадах - дэпутат Вярхоўнага Савета 12-га і 13-га скліканняў. На працягу двух гадоў з'яўляўся старшынём парламента.

Менавіта пад яго старшынствам Вярхоўны Савет 15

сакавіка 1994 года прыняў Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь. Цяпер з'яўляецца генеральным сакратаром Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (Грамада), у якую ўступіў у чэрвені 1996 года.

- Самае галоўнае ў жыцці ў маім узросце - сям'я. На жаль, жонка ўжо памерла. Але ёсць дзеці, унукі - трэба быць бліжэй да іх, - сказаў Мечыслаў Грыб у інтэрвію БелаПАН.

Сыходзіць з радыё БСДП (Грамада) ён не збіраецца.

- Буду досвед і веды аддаваць справе сацыял-дэмакратыі, - падкрэсліў Грыб.

Як грамадзянін і палітык Грыб хацеў бы бачыць Беларусь свабоднай і дэмакратычнай дзяржавай з нейтральным статусам.

- Хацелася б, каб Беларусь не ўмешвалася ні ў якія канфлікты, ні з кім не ваявала. Я супраць усіх ваенных блокаў, ніколі яны нам за ўсю гісторыю нічога добрага не прыносілі, - сказаў ён.

Таварыства беларускай мовы шчыра віншуе спадара Мечыслава з днём нараджэння і зычаць яму здароўя, сілаў на ніве служэння Бацькаўшчыне і асабістага шчасця!

110 гадоў з дня нараджэння Алеся Змагара

Алесь Змагар (сапр.: Аляксандр Хведаравіч Яцэвіч; 1 кастрычніка 1903, в. Цароўка, Слуцкі павет, Менская губерня, цяпер вёска Кірава, Слуцкі раён, Менская вобласць - 1995, Фларыда, ЗША) - беларускі паэт, празаік, драматург, перакладчык.

Брат (па маці) пісьменніка Янкі Золака (А. Даніловіча). Пасля сканчэння народнай школы ў 1914 прадоўжыў вучобу ў Слуцкай класічнай гімназіі. Друкаваў вершы ў гімназічным часопісе "Прамень". У лістападзе 1920 разам з бацькам удзельнічаў у Слуцкім паўстанні, за што бацька быў расстраляны большавікамі, а сам Змагар асуджаны на 2 гады зняволення. Уцёк з месца зняволення. Прыехаў у Менск. Дзякуючы дапамозе пісьменніка Р. Мурашкі Змагару ўдалося пазбегнуць пераследу ўладаў. У 1925-30 вучыўся на літаратурна-лінгвістычным аддзяленні МВПП. Пасля сканчэння вучобы настаўнічаў на станцыі Радашковічы. У часы нямецкай акупацыі працаваў журналістам у рэдакцыі "Бела-

рускай газеты". Потым настаўнічаў, быў інспектарам беларускіх школ у Радашковічах, Лідскім, Шчучынскім паветах. Як паэт і публіцыст актыўна выступаў на старонках друку. Удзельнік 2-га Усебеларускага кангрэса (27.6.1944, Менск). У 1944 выехаў з Беларусі. Жыў у Аўстрыі, дзе браў удзел у арганізацыі беларускіх школ. З 1949 года ў Францыі. Узначальваў эмігранцкую арганізацыю "Беларускі вызвольны рух"; удзельнічаў у выданні часопіса "Баявая ўскалось" і "За волю". У 1956 эміграваў у ЗША. Жыў у Кліўлендзе, дзе выдаваў газету "Незалежная Беларусь". Быў старшынём Галоўнай управы Беларускага вызвольнага руху. Апошнія гады правёў у Фларыдзе.

Вікіпедыя.

ISSN 2073-7033

Вучыцца моднаму танцу трайбл можна будзе па-беларуску

Віцебская танцорка Дарыя Слобадава адкрыла ў Менску эксперыментальны гурток па навучанні трайбл, дзе заняткі будуць праводзіцца на беларускай мове.

Трайбл - гэта новы танцавальны кірунак, які прыйшоў у Еўропу з Амерыкі, і робіцца ўсё больш модным у Беларусі. Гэты танец уяўляе сабой эклектычнае змешванне трох старадаўніх танцавальных стыляў: індыйскага, егіпецкага і іспанскага. "Tribal" у перакладзе з англійскай азначае "племя, род", адпаведна, "tribal" - "племянны, які належыць якому-небудзь племені".

Беларуская мова, на думку Дарыі Слобадавай, павінна стаць для гуртка не толькі камфортным сродкам камунікацыі, але і адным з асноўных стрыжняў для развіцця беларускага трайбл як самастой-

най з'явы - нацыянальнага эклектычнага стылю танцаў. У стварэнні беларускага кірунку трайбл спадарыня Слобадава спадзяецца на дапамогу шырокага кола прафесійных гісторыкаў, рэканструктараў і навукоўцаў.

Дарыя Слобадава - сертыфікаваны педагог і неадна-

разовы прызёр шматлікіх конкурсаў па ўсходніх танцах. У траўні 2011 года яна адкрыла ў Віцебску філіял школы ўсходніх танцаў "Азаласі", а ў сакавіку 2013 года правяла ў горадзе першы міжнародны трайбл-фестываль "Moon Sensation", інфармуюць "Народныя навіны Віцебска".

Еўраадыё.

"Мабільны горад" - беларускае аблічча і самы ветлівы персанал

Лідскае ПУП "Мабільны горад", якое займаецца продажам і абслугоўваннем мабільных сродкаў сувязі, а таксама аказаннем іншых паслуг у гэтай вобласці аформіла свае гандлёва-сервісныя пункты на беларускай мове. Пункты размешчаны ў цэнтры горада, вызначаюцца поўным наборам тавараў і паслуг.

Тут не толькі прапануюць шырокі

выбар тавараў, але і акажуць такія паслугі, як усталяванне беларускі алфавіт, перавесці тэ-

лефон ці планшэт на беларускую мову, як асноўную, калі такая версія падтрымана.

каваны, сюды проста прыемна звярнуцца.

Наш кар.

Беларускіх школ ужо менш за палову

Грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны"

220034, г. Мінск вул. Руміянцава, 13, тэл. 284-85-11, разліковы рахунак № 3015741233011 у аддз. №539 ААТ Белінвестбанка, г. Мінска, код 739

23 жніўня 2013 г. № 66

Кіраўніку Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Кабякову А.У. К. Маркса, 38, г. Мінск, 220016

Аб адкрыцці беларускамоўных школ і гімназій

Паважаны Андрэй Уладзіміравіч!

Віншуем Вас з 20-мі ўгодкамі святкавання Дня беларускага пісьменства.

У сувязі з гэтым Сакратарыят ТБМ прыняў адпаведны Зварот, які мы Вам і дасылаем. Просім Вас паспрыяць таму, каб Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь да 1 верасня 2013 г. прыняў адпаведную пастанову аб адкрыцці ў тых 17 гарадах, дзе адбывалася гэтае свята, а таксама ў г. Быхаве, дзе яно праходзіць сёлета, беларускамоўных школ і гімназій. Гэтае рашэнне ад імя Кіраўніка нашай дзяржавы можа быць агучана ў г. Быхаве 1 верасня. Яно цалкам будзе адпавядаць думцы, выказанай Кіраўніком нашай дзяржавы на IV Усебеларускім народным сходзе: "Беларуская мова з'яўляецца важнейшым нацыянальным культурным здабыткам".

З павагай, старшыня ТБМ

Алег Трусаў.

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

вул. Савецкая, 9
220010, г. Мінск
тэл. 327-47-36, факс 200-84-83
E-mail: root@minedu.unibel.by

МІНІСТЭРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

ул. Советская, 9
220010, г. Минск
тел. 327-47-36, факс 200-84-83
E-mail: root@minedu.unibel.by

16.09.2013 № 06-05/1842
На № _____ от _____

Старшыні грамадскага аб'яднання "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" Трусаву А. А.

Паважаны Алег Анатольевіч!

У Міністэрстве адукацыі Рэспублікі Беларусь разгледжаны Ваш зварот, накіраваны кіраўніку Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Паведамляем наступнае.

Дзяржаўнымі мовамі ў Рэспубліцы Беларусь з'яўляюцца беларуская і руская мовы. Гэта замацавана ў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, Законе Рэспублікі Беларусь "Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь", Кодэксе Рэспублікі Беларусь аб адукацыі. Дзяржава гарантуе свабоду выбару мовы выхавання і навучання.

Вызначэнне статусу школ (класаў) па мове навучання здзяйсняецца згодна з рашэннем мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў і ў адпаведнасці з заявамі законных прадстаўнікоў дзяцей.

Паведамляем, што ў 2012/2013 навучальным годзе з агульнай колькасці 3 313 устаноў агульнай сярэдняй адукацыі ў 1 650 установах адукацыі адукацыйны працэс здзяйсняўся на беларускай мове.

У адпаведнасці з Законам Рэспублікі Беларусь ад 18 ліпеня 2011 года "Об обращении граждан и юридических лиц" Вы маеце права абскардзіць рашэнні, якія прыняты па Вашым звароце, у суд.

Намеснік Міністра

В.А. Будкевіч.

Ад чаго паходзіць псеўданім Янка Маўр?

З цікавасцю чытаў у "Нашым слове" артыкул Паўла Сцяцко, у якім апісваюцца "сучасныя пісьменнікі найменні", іх паходжанне.

Мне, як словазбіру, адразу кінуўся ў вочы неалагізм - аднаслоўны адпаведнік спалучэнняў імя па бацьку, па бацьку (параўн. *отчество*). Калі б я быў у прыймовай камісіі новых слоў, дык абедзвюма рукамі галасаваў бы за яго. Але не буду інтрыгаваць чытача (які не знаёмы з публікацыяй П. Сцяцко). Слова гэтае - *бацькайменне*.

Даючы станоўчую ацэнку зместу артыкула - раскрыццю онімаў пісьменнікаў, спынюся на адной недакладнасці.

Псеўданім Маўр (Янка Маўр) навукоўца выводзіць з афіцыйнага імя Маўрыкій і яго народнага варыянта Маўр. На жаль, у гэтым выпадку ён не

ўлічыў абставін, варункаў узнікнення слова. Сцвярджаю гэта як рэдактар першага выдання кнігі пра Янку Маўра "Чалавек з крылатай фантазіяй" (1979). Добра памятаю аповед "Псеўданім" (цяпер перачытаў), як пісьменнік выбіраў сабе найменне, бо я "папацеў над гэтай кнігай" (невялікай - 64 старонкі!), паводле дароўчага надпісу яе аўтара - Пятра Рунца.

Дзеля дакладнасці і лаканічнасці выкладу працы тую Рунцоў тэкст (робячы купюры).

"Усё тое лета Иван Михайлович Фёдару, настаўнік гісторыі і географіі дваццаць пятай мінскай школы, працаваў з вечара да позняй ночы. Ён дапісаў апошні "Чалавек ідзе", свой першы буйны мастацкі твор. (...) Восемь у канцы жніўня апошні была гатова. (...) За-

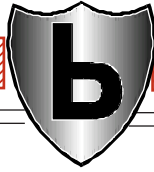
стаецца толькі падпісачка. Паставіць сваё імя і прозвішча. Аднак зрабіць гэта аказалася далёка не проста. (...)

І раптам, калі ён ужо страціў надзею надабраць псеўданім, яму прыгадалася ходкая шылераўская фраза "Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа ісці".

Тут дарэчы будзе сказаць, што гэты выраз узбег на памяць зусім не выпадкова. Звычайна, правёўшы з вучнямі чарговае мерапрыемства. Ды яшчэ ўдала, Иван Михайлович любіў гаварыць: "Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа ісці". І ён міжвольна паўтарыў гэтую фразу ўголас, потым другі і трэці раз толькі слова "маўр".

Слова "маўр" у яго выразным вымаўленні загучэла ярка, прыгожа, мнагазначна і, што самае важнае, таямніча".

Алесь Каўрус.

СЛАВУТЫ ЛЕКСІКОГРАФ І ФАЛЬКЛАРЫСТ

Цяжка пераацаніць значэнне Івана Іванавіча Насовіча (1788-1877) у гісторыі беларускай філалогіі, фалькларыстыкі і этнаграфіі. Ён займае пачэснае месца сярод выдатных дзеячаў культуры XIX ст. Яго слухна называюць "беларускім Далем", супастаўляючы дзве сьлінныя працы У.І. Дала з кнігамі І.І. Насовіча - "Слоўнікам беларускай мовы" (СПб., 1870) і "Зборнікам беларускіх прыказак" (СПб., 1874). Праўда, паводле ахопу моўнага матэрыялу працы Насовіча значна ўступаюць далеўскім, але тут ёсць свае прычыны.

Беларуская мова ў тых часы афіцыйнымі ўладамі не прызнавалася як самастойная, лічылася "наречіем рускаго языка", і Насовіч у адпаведнасці з устаноўкамі Расійскай Акадэміі ўключыў у свой "Слоўнік..." далёка не ўсё, што было ў жывым маўленні беларусаў, а толькі тое, што не супадала з засведчанымі ў даведніках фактамі рускай мовы. Таму ў ягоным "Слоўніку..."

Навукова-даследчай дзейнасцю Насовіч пачаў займацца ў 1844 годзе, маючы за плячыма вялікі жыццёвы досвед, дасканалы вывучыўшы духоўнае багацце не толькі роднай яму Магілёўшчыны, але і Віленшчыны, Міншчыны, Аршаншчыны, дзе 30 гадоў настаўнічаў, выкладаючы рускую славеснасць і латынь, працуючы інспектарам, рэктарам духоўнага вучылішча, наглядчыкам, а пасля кіраўніком дваранскага вучылішча (ён ведаў не толькі беларускую і рускую мовы, але авалодаў стара-славянскай, лацінскай, грэчаскай, французскай, старажытнаўкраінскай і польскай мовамі). Выйшаўшы ў 1844 г. у адстаўку, Насовіч пачаў папайнічаць матэрыялы для слоўніка беларускай мовы. "Для папяховага выканання гэтай справы, - пісаў сын вучонага В.І. Насовіч, - бацька мой не шкадаваў ніякіх выдаткаў, ездзіў у розныя беларускія мясціны, якія яго цікавілі. Жывучы з маленства сярод сельскага люду, добра ведаў якую мову беларусаў, так і мноства іх песень, прыказак, прымавак і інш. Ён ведаў і шанавалі іх звычкі". І.І. Насовіч заўсёды меў пры сабе сшытак, "куды неадкладна занатоўваў кожнае новае для яго слова, што траплялася яму ў гутарцы з простым чалавекам, кожную цікавую песню, прыказку".

Дарэчы, у тых часы, як пісаў І.І. Насовіч ва "Успамінах майго жыцця", па-беларуску размаўлялі чыноўнікі, настаўнікі, мясцовыя яўрэі, прадстаўнікі ўсіх саслоўяў. "Наогул усе мяшчане і рамеснікі гавораць па-беларуску, апрача асоб не беларускага паходжання. Аканоме ж і прыказчыкі, зразумела, з оробнай шляхты, абавязкова павінны з беларус-

кімі мужычкамі размаўляць па-беларуску. Нават самі памешчыкі, асабліва беларускага паходжання, любяць паміж сабою гутарыць па-беларуску".

У 1863 г. рукапіс "Слоўніка...", пасля 16-гадовай напружанай працы па яго складанні, быў пададзены ў Акадэмію навук. Рукапіс атрымаў высокую ацэнку ("як праца надзвычай важная"). Аўтару была прысуджана Дзямідаўская прэмія (714 рублёў), а ў 1870 г. "Слоўнік..." выйшаў з друку (756 с.). Акадэмічнае выданне "Филологические записки" ацаніла гэты слоўнік як "помнік, які можа служыць найлепшым упрыгожаннем рускай вучонай літаратуры".

Гэты слоўнік па яго будове і прынцыпах раскрыцця лексічнага значэння лічыцца тлумачальна-перакладным беларуска-рускім даведнікам. У ім апісана больш як 30 тысяч слоў. У многіх выпадках беларускае слова тлумачыцца рускім адпаведнікам, усюды даецца граматычная, а пры неабходнасці і стылістычная характарыстыка слова, прыводзіцца ілюстрацыйны матэрыял з жывой народнай гаворкі. Адзін прыклад:

Самота, ы, с. ж. [=существительное женского рода с окончанием -ы в родительном падеже]. Уединение. Ёнь самоту любіць. Вь самоце живучь, ни съ кимь не знающа. На самоце запёршись, зюкаюць.

Між іншым, ёсць у гэтым слоўніку і назоўнік *стадар*, растлумачаны, аднак, толькі як "хазяин, глава семейства".

"Слоўнік..." будучы з'явай унікальнай, арыгінальнай і непаўторнай, засведчыў "стан і ўзровень развіцця беларускай мовы 1850-60-х гадоў, данёс і перадаў нам яе лексічныя скарбы, фразеалагічнае і прыказкавае багацце, адлюстравуе у жывым слове пыбінае мыслення і светаразумення беларусаў як нацыі" (М.Р. Суднік). Больш як стагоддзе ён назваў служыў навуцы і стаў бібліяграфічнай рэдкасцю. Таму ў 1983 годзе выдавецтва "БелСЭ" перавыдала гэты "Слоўнік..." фотамеханічным спосабам.

Пра "Слоўнік..." І.І. Насовіча напісана ўжо нямала артыкулаў, але ў іх або нічога не гаворыцца пра фразеалагічны матэрыял, або коротка інфармуецца, што ў слоўніку падаюцца прыказкі і прымаўкі як ілюстрацыі да апісаных слоў.

Насамрэч жа ў гэтым слоўніку тагачасная беларуская фразеалогія і парэміялогія знайшла даволі багатае адлюстраванне. У ім пададзена звыш 3 тысяч прыказак, а таксама прымавак (апошнія ў сучасным мовазнаўстве носяць назву фразеалагізмаў). Многія фразеалагізмы выступаюць у якасці ілюстрацый, а больш як 200 фразеалагічных адзінак вынесены ў агульнае слоўнікавае артыкулаў.

Калі Насовіч складаў

свой слоўнік, яшчэ і гаворкі не было пра фразеалагізмы, не было ні ў рускай, ні ў замежнай лексікаграфіі ўзораў, як падаваць устойлівыя выразы з цэласнай семантыкай. Насовіч ішоў самастойным шляхам і даў такія ўзоры распрацоўкі фразеалагізмаў, якія амаль нічым не адрозніваюцца ад сённяшніх фразеалагічных артыкулаў. Ён вылучыў многія фразеалагізмы ў асобныя слоўнікавыя артыкулы і гэтым зрабіў значны крок наперад па шляху да стварэння спецыяльных фразеалагічных даведнікаў.

У працы Насовіча фразеалагізмы, вынесены ў агульнае, растлумачаецца, мае граматычную і стылістычную характарыстыку, а іншы раз і зымалагічную даведку, ілюстравана народнага маўлення.

Сь катных рукъ, вь знач. нар. (*убежавь от палача*). Неизвестно откуда, говорится презрительно. *Пришовь сь катных рукъ, а вы яго тримаеце!*

Тлумачэнне фразеалагізмаў звычайна кароткае і дакладнае. Найчасцей складальнік падбірае да таго ці іншага выразу сэнсавы адпаведнік. Калі значэнне фразеалагізма нельга перадаць адным словам, выкарыстоўваецца словазлучэнне. Часам паказваецца сітуацыя, у якой ужываецца пэўны выраз. Сэнс многіх фразеалагізмаў тлумачыцца апісальным зваротам.

Другая праца І.І. Насовіча, істотная для беларускай філалогіі і фалькларыстыкі (дакладней, для парэміялогіі і парэміяграфіі), - "Зборнік беларускіх прыказак" (1874). Аўтар сціпла назваў яе зборнікам прыказак, а між тым гэта быў першы ў гісторыі ўсходнеславянскага мовазнаўства тлумачальны слоўнік прыказак. Е.Р. Раманаў справядліва ахарактарызаваў гэтую працу як "пакуль што адзіную ў сваім родзе". Яшчэ да выхаду зборніка ў свет, азнаёміўшыся з рукапісам, Рускае геаграфічнае таварыства прысудзіла І.І. Насовічу залаты медаль і выбрала яго членам-супрацоўнікам Таварыства.

Збіранню, асэнсаванню і вытлумачэнню прыказак Насовіч аддаў больш за дваццаць гадоў жыцця. Публікацыя гэтых матэрыялаў мае сваю гісторыю. Першая тысяча прыказак была надрукавана ў 1852 г. Затым, як зазначае сам даследчык, ён, збіраючы лексічныя і фальклорныя матэрыялы, "адкрыў непараўнана большую колькасць прыказак, якія існуюць у гаворках беларускіх жыхароў, асабліва сялян". "Беларусы ўсе факты, усе выпадковасці чалавечага жыцця, усе ўчынкы, як добрыя, так і дрэнныя, і ўсякае нават меркаванне пра што-небудзь падводзяць пад мерку прыказак сваіх... Паміж простымі людзьмі ёсць шмат такіх здольных, якія на ўсякую падзею, на ўсякі выпадак, вясёлы, спрэчны, сумны, - раптам падаюць прыказку, дарэчы, як быццам яны знарок

вывучалі іх, як тыя, хто, авалодваючы лацінскай мовай, завучвае на памяць дыстыхі Катонава". У новы зборнік (1867) увайшлі і раней апублікаваныя прыказкі, і новыя (больш за дзве тысячы). Апошняе выданне зборніка (1874) змяшчае 3715 прыказак і прымавак. Да зборніка прыкладаецца тлумачальны слоўнік асобных слоў (каля дзвюх тысяч).

У кароткай прадмове да зборніка, занатаваў каля чатырох тысяч прыказак і прымавак. Вельмі важна, што ён растлумачыў сэнс амаль кожнай з іх, многім даў змацяральна-экспрэсіўную характарыстыку, раскрыў паходжанне некаторых парэмій.

Тыпы тлумачэння сэнсу прыказак у зборніку разнастайныя. Найчасцей паказваецца сітуацыя, у якой ужываецца выказ. Напрыклад: "Молодое пиво уходзицца. - Говорится насчет шалостей или вспыльчивости или самой ревности к чему-либо молодого человека".

І.І. Насовіч - аўтар шмат якіх іншых прац. У 1853 г. ён, па даручэнні Археаграфічнай камісіі і Аджылення этнаграфіі Рускага геаграфічнага таварыства, пачаў ствараць гістарычны слоўнік на аснове пяцітомнага збору "Актаў... Заходняй Расіі". У 1857 г. рукапіс слоўніка (1110 старонак) пад назвай "Алфавітны паказальны старажытных беларускіх слоў, выбраных з "Актаў, якія адносяцца да гісторыі Заходняй Расіі" быў завершаны і дасланы ў Імператарскую Акадэмію навук. У слоўніку растлумачана каля 13 тысяч слоў. Акадэмічная камісія высока ацаніла слоўнік, рэкамендавала яго да друку і прысудзіла І.І. Насовічу Уварыўскую прэмію - 1500 рублёў срэбрам. Аднак слоўнік так і застаўся ненадрукаваным.

Варта звярнуць увагу яшчэ на адзін твор, напісаны, але не надрукаваны. Насовіч ва "Успамінах майго жыцця" прыгадвае: калі ён упершыню глядзеў на свой толькі што выдадзены "Слоўнік беларускай мовы", то ўбачыў, што, на жаль, замест ягонай вялікай прадмовы да "Слоўніка...", якая каштавала яму "многіх бяссонных начэй на працягу цэлага года", далі кароткую рэдакцыйную прадмову з некаторымі высновамі, супрацьлеглымі поглядам аўтара. Прыгадваецца, што ў ягонай прадмове даваліся, у прыватнасці, гістарычныя звесткі пра беларускую гаворку "як гаворку старажытнага племя крывічоў ад вярхоўя Заходняй Дзвіны, Дняпра і Волгі", гаворку, сярод якой "і цяпер яшчэ відаць у

Пскоўскай, Смаленскай і Цвянскай губернях".

Насовіч напісаў і яшчэ некаторыя лінгвістычныя працы, а таксама апублікаваў шэраг фальклорных зборнікаў з беларускімі песнямі.

За некалькі гадоў да адыходу ў іншы свет Насовіч напісаў "Успаміны майго жыцця" (935 рукапісных старонак). Рукапіс захоўваўся ў спадчынінікаў, якія жылі ў Паўночнай Асеці, і ў пачатку 1950-х гадоў быў набыты акадэмічным Інстытутам мовазнаўства імя Якуба Коласа. А ўпершыню прыкладна палова гэтай мемуарнай працы надрукавана ў трох нумарах часопіса "Нёман" (1997, №№ 2-4).

Чытаючы гэтыя старонкі мемуараў, нічога не знойдзеш пра тое, як аўтар збіраў словы або прыказкі для сваіх прац, як пісаўся гэтыя і іншыя працы. Тут пераважна распавядаецца пра жыццё некалькіх пакаленняў насавічаўскай радаслоўнай, апісваецца спецыяльна-экспрэсіўнае і свецкае асяроддзе, духоўны свет настаўнікаў з розных мясцін, дзе працаваў Насовіч. Сустрэкаюцца і эпізоды, вартыя пэўнай увагі. Вось адзін з іх.

У 1839 годзе І.І. Насовіч, выкладаючы рускую славеснасць у Свянцянскім дваранскім вучылішчы, аднойчы быў вельмі ўзрушаны. Усе вучні яго класа катэгарычна адмовіліся завучваць на памяць верш Пушкіна "Клеветникам России". Так паўтаралася тры дні запар. Нарэшце, настаўнік этнаграфіі Рускага геаграфічнага таварыства, пачаў ствараць гістарычны слоўнік на аснове пяцітомнага збору "Актаў... Заходняй Расіі". У 1857 г. рукапіс слоўніка (1110 старонак) пад назвай "Алфавітны паказальны старажытных беларускіх слоў, выбраных з "Актаў, якія адносяцца да гісторыі Заходняй Расіі" быў завершаны і дасланы ў Імператарскую Акадэмію навук. У слоўніку растлумачана каля 13 тысяч слоў. Акадэмічная камісія высока ацаніла слоўнік, рэкамендавала яго да друку і прысудзіла І.І. Насовічу Уварыўскую прэмію - 1500 рублёў срэбрам. Аднак слоўнік так і застаўся ненадрукаваным.

Вось якія былі тады вучні! "Не то, что нынешнее племя", - як пісаў Лермантаў з іншай нагоды.

Не прачытаўшы апублікаваныя старонкі Насовіча, можна падумаць, што ў гэтым эпізодзе настаўнік быў салідарны з вучнямі ў ацэнцы шавіністычнага, апалагетычна-імперскага верша Пушкіна, які толькі і марыў пра час, калі "славянские руки сольются в русском море". Не, далёка не так! Аднаючы належае І.І. Насовічу за яго патрыятычны, навуковы подзвіг (стварэнне "Слоўніка..." і іншых прац), не лішнім будзе ведаць і тое, што па сваіх светапоглядных і палітычных перакананнях Насовіч - цвёрда ўпэўнены, "глыбока перакананы, заўзяты вернападданы расійскага цара і айчыны", "цалкам пазбаўлены беларускай нацыянальнай самасвядомасці", "тыповы прадстаўнік заходнерусізму". Гэтак слухна яго ахарактарызаваў Ніл Гілевіч, прачытаўшы "Успаміны майго жыцця" і напісаўшы да іх прадмову.

На старонках "Успамінаў..." бачым такія, напрыклад, упэўненыя сцвярджэнні: "сама Беларусь - руская ад прыроды", "Беларусь адарвана ад Расіі ў часы нашэсця татар на Расію", "Блажэнная памяці

гаспадар Мікалай Паўлавіч зрабіў незабыўную паслугу не толькі праваслаўнай расійскай царкве, але і ўсёй Расіі, увёўшы ўсіх уніятаў ў праваслаўе". Пра польскае паўстанне 1830-1831 гг.: "Палякі падымаюць бунт супраць дабрадзейкі сваёй Расіі". Пра паўстанне ў 1863 г. на тэрыторыі Беларусі гаворыцца: "Польскі мяцеж ёсць справа лацінскіх ксяндзоў". Мімаходам упамінаецца пра "мяцежнікаў са студэнтаў Горы-Горыцкага інстытута". "Памешчыкі рымскага веравызнання амаль усе спачувалі паўстанню і настроівалі нават сялян сваіх удзельнічаў у мяцяжы супраць рускіх. Але сяляне, не вагаючыся, былі духам верныя рускай айчыне і рускаму цару". Прыводзяцца прыклады, як сяляне дапамагалі рускім ваенным выйцяць паўстанцаў. Аднойчы і сам Насовіч данёс пра шляхціца Шыпілу (ён "з мяцежніцкім духам") спраўніку і палкоўніку Вітэ, "пад сакрэтам упам'януўшы і асоб, якія данеслі мне".

Насовіч быў знаёмы з заснавальнікам тэорыі заходнерусізму М. Каяловічам, які даказваў, што беларусы - гэта частка рускага народа, крыху апалачанага і акаталічанага, і патрабаваў прыняць меры, каб беларусы і ўкраінцы забылі свае мовы ды пачалі думаць і гаварыць толькі па-руску. Насовіч піша, што ў 1864 г. ён, "улічваючы параду прафесара Каяловіча, заняўся выпраўленнем беларускіх прыказак". Можна, таму, напрыклад, прыказка "Татка, татка, лезе чорт у хатку! - Абы не маскаль", шапранае сэрце беларусаў і ўкраінцаў, растлумачана, з улікам Каяловічавых парад, наступным чынам: "Крестьяне так смеются над шляхтами, боящимися русских хуже черта". Але ж баяліся і слухна ацэньвалі маскалёў не толькі шляхціцы, а і ўвесь народ Вялікага Княства Літоўскага. Былі для гэтага і важкія падставы: з 300 календарных гадоў XIV-XVII стст. войны паміж Масковіяй і ВКЛ занялі 72 гады!

Як відаць з "Успамінаў...", Насовіч усёй душой садзейнічаў вышчэнню каталіцтва і выкараненню ўніяцтва ў Беларусі, сустракаўся з гадоўным ліквідатарам уніяцтва І. Сямашкам, пісаў пра яго: "Нахай будзе вечная памяць Гасудару Мікалаю Паўлавічу і мітрапаліту Заходняй Расіі Іосіфу Сямашку, учинившим столь великое благо для России и православной Церкви".

Адзначаючы сёлета (7.10.2013 г.) 225-годдзе з дня нараджэння Івана Іванавіча Насовіча, будзем і далей помніць пра ягоны навуковы подзвіг ў гісторыі нашага народа і яго духоўнай культуры, будзем таксама ведаць, што многія яго палітычныя погляды наўрад ці прымальныя для абсалютнай большасці цяперашніх беларусаў. Што было, тое было. З песні слова не выкінеш.

Іван Ленешаў,
доктар філалагічных навук.

Дні Еўрапейскай спадчыны ў Беларусі

Болей за 20 год з надыходам верасня ўся Еўропа святкуе Дні Еўрапейскай спадчыны. На працягу месяца краіны, якія падпісалі Еўрапейскую культурную канвенцыю Савета Еўропы (1954), праводзяць мерапрыемствы і акцыі для знаёмства сваіх грамадзян і замежных гасцей з аб'ектамі гісторыка-культурнай і прыроднай спадчыны, што знаходзяцца на іх тэрыторыі.

У 2013 годзе Беларусь вырашыла падтрымаць тэму нематэрыяльнай культурнай спадчыны - "жывой" спадчыны. Адною з падстаў для выбару менавіта гэтай тэмы з'явілася святкаванне 10-годдзя Канвенцыі аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны, якая стала першым міжнародным інструментам забеспячэння прававой асновы для абароны нематэрыяльнай культурнай спадчыны.

Дні Еўрапейскай спадчыны на Беларусі 2013 г. таксама прысвечаны 20-годдзю падпісання Рэспублікай Беларусь Еўрапейскай культурнай канвенцыі.

У межах святкавання 27 верасня ў Галерэі М. Савіцкага (пл. Свабоды, 15) адбылося адкрыццё фотавыставы "Жывая" спадчына", прэзентацыі сайта ""Жывая" спадчына

Беларусі", створанага пры фінансавай і кансультацыйнай падтрымцы ЮНЕСКА, а таксама буклета, прысвечанага тэме святкавання бягучага году.

Адбылася адкрытая публічная лекцыя доктара філалагічных навук Тацяны Валодзінай "Народная медыцына ў сістэме традыцыйнай культуры беларусаў".

n-europe.eu.

Еўрапейскі дзень моў у Лідзе

26 верасня Еўропа адзначала Еўрапейскі дзень моў. 25 верасня з гэтай нагоды ў Лідскай цэнтральнай раённай бібліятэцы імя Янкі Купалы праішлі ажно дзве імпрэзы. У Лідзе да Еўрапейскага дня моў вырашана было ўдзяліць увагу стасункам беларускай мовы з іншымі еўрапейскімі мовамі, а менавіта перакладам з еўрапейскіх моваў на беларускую і з беларускай на еўрапейскія. Для таго, каб годна паказаць месца беларускай мовы ў еўрапейскай моўнай супольнасці, у Лідзе ў рамках праекта "Будзьма беларусамі" былі запрошаны перакладчык, аўтар "Еўраслоўніка", кандыдат філалагічных навук Лявон Баршчэўскі і ўкладальнік анталогіі перакладу паэзіі XX стагоддзя "Галасы з-за небакрыю" Міхась Скубла. Прышлі таксама мясцовыя паэты і перакладчыкі Пятро Макаравіч і Станіслаў Суднік.

Першая сустрэча адбылася са студэнтамі Лідскага каледжа (каля 60 чал.). Прысутным цікава было даведацца, што "Еўраслоўнік" Л. Баршчэўскага ўтрымоўвае адаптаваны 100000 лексічным адзінкам беларускай мовы на 27

мовах Еўрасаюза. Цікава было паслухаць вершы еўрапейскіх паэтаў у арыгіналах - на румынскай, літоўскай, грэцкай, італьянскай і інш. мовах, а таксама пераклады іх на беларускую. Міхась Скубла паведаміў, што анталогія "Галасы з-за неба-

крыю" ўключае вершы 700 паэтаў свету ў перакладзе 198 беларускіх перакладчыкаў, працягваюць некаторыя свае пераклады, а таксама арганізавалі віктарыну з уручэннем прызоў ад праекта "Будзьма". Пятро Макаравіч прадставіў сваю кнігу "Птица свободы" з перакладамі вершаў 100 беларускіх паэтаў на рускую мову.

На другую імпрэзу прышлі вучні 7-х класаў школы № 4 г. Ліды (звыш 40 чал.). На гэтай сустрэчы ў рамках ініцыятыўнай віктарыны таксама гучалі вершы на розных мовах свету. Дзецям не проста было распазнаваць мовы, але да гонару настаўніцкага калектыву яны лёгка пазналі верш на нямецкай мове, а адна з вучаніц без ваганняў назвала аўтара - Гётэ, хаця верш быў зусім не са школьнай праграмы. І тут зноў былі ўручаны падарункі ад "Будзьма".

Святкаванне Еўрапейскага дня моў праводзілася ў Лідзе ўпершыню, але проста павінна стаць традыцыйным. Зрэшты, мы ж у цэнтры Еўропы, і ніхто нас на нейкіх задворках не пасуне.

Яраслаў Грынкевіч.

Вінішум сяброў ТБМ, якія нарадзіліся ў кастрычніку

Акаловіч Леанід Аляксандр.
Алейнік Іна Міхайлаўна
Алейнік Юры Леанідавіч
Антановіч Лідзія Аляксандр.
Арлова Эрыка
Арлова Эфір Віктараўна
Архуцік Мікалай
Арцёменка Віталь
Аўдошчанка Валянціна
Ашурак Вітольд Міхайлавіч
Байдакова Ганна Дзмітрыеўна
Бамбіза Мікалай Рыгоровіч
Барташэвіч Антаніна
Барэль Васіль
Бордак Наталля Васільеўна
Брыцько Аляксей
Бубала Антон
Буйніцкая Марына
Булавацкі Міхась Пятровіч
Булат Алена Анатольеўна
Бурлевіч Людміла Мікал.
Бусел Мікалай Кліменцевіч
Бягун Рацібор Аляксандр.
Бялецкі Віктар Пятровіч
Валуценка Ірына Іванаўна
Ваўкавыцкая Тацяна
Верабей Тацяна Пятроўна
Вератынскі Кірыл Віктаравіч
Войніч Вераніка
Восіпава Аляксандра Яўген.
Гарбуль Аляксандр Васільев.
Гарніцкі Янка Андрэевіч
Гіль Міхаіл Нікадзімавіч
Глот Аляксей
Грынкевіч Георгі Ігаравіч
Грышчук Ганна Рыгораўна
Дамарад Святлана
Даніловіч М.А.
Данілюк Віктар Уладзімір.
Даржынкевіч Генрых Фелікс.
Джэгайла Уладзімір Васільев.
Дзедушкова Алена
Дзержынская Вераніка Ав.
Дзіцэвіч Юлія
Дзмітрыенка Анатоль Іванав.
Долбик Ларыса Рыгораўна
Дудар Тацяна Аляксандр.
Думанская Ганна Рыгораўна
Ермаковіч Леанід Іванавіч
Ермаловіч Васіль Васільевіч
Жаўток Уладзімір
Жэгалова Тарэса Міхайлаўна
Зволінскі Тодар
Землякоў Міхаіл Канстанцін.
Зяньковіч Юрась
Іваноў Максім Генадзьевіч
Ігнашэвіч Вадзім Уладзімір.
Іўчанкоў Мікалай Мікалаевіч
Кавяцецкая Наталля Уладзімір.
Казак Валянціна
Казлоў Алег Яўгенавіч
Каліноўская Бажэна Андр.

Каліноўская Крысціна
Каратай Уладзімір Арсеньев.
Касцючэнка Ірына
Каханчык Зміцер
Качаноўская Наталля Георг.
Качарагіна Людміла Алякс.
Кірыленка Анатоль Іванавіч
Клундук Святлана Сяргееўна
Конах Віктар Лявонавіч
Краўцоў Мікалай
Крой Аляксандр Ільіч
Крупіца Валянціна
Кулеш Алена
Кульбіцік Сяргей Валер'евіч
Кунцэвіч Зінаіда Мікалаеўна
Куржалаў Алег Васільевіч
Кутас Тамара
Кушнер Васіль Федаравіч
Лебедзеў Уладзімір Ануфр.
Лебядзеў Д.М.
Лепешаў Іван Якаўлевіч
Ліс Дар'я Алегавіч
Лучко Валянцін Станіславав.
Лякевіч Уладзімір Паўлавіч
Лявонава Галіна
Мазырка Аляксандр
Макруш Сяргей Вячаславав.
Малец Тацяна
Малько Вячаслаў Аляксандр.
Мальцава Ірына
Маслюкоў Іван Віктаравіч
Масяйчук Аляксандр
Маргысюк Вера
Мацвееў Аляксандр Яўген.
Мінаў Леанід Уладзіміравіч
Міняйла Ганна Сяргееўна
Місевіч Аляксандра
Міснікова Кацярына
Міцкевіч Уладзімір Валянцін.
Мішчанчук Мікалай Іванавіч
Палтаржыцкая Ірына Генадз.
Палубятка Іосіф
Палянскі Аляксандр Сярг.
Панамарова Лізавета Сярг.
Пасюкевіч Ірына Уладзіслав.
Піліпенка Алена
Пракаповіч Ілля Мікалаевіч
Прылішч Ірына Аляксандр.
Пунько Вольга Язэпаўна
Пярова Маргарыта Сярг.
Пярова Наталля Юр'еўна
Пяткевіч Лізавета Алегавіч
Раманоўскі Валер Іванавіч
Раманоўскі Уладзімір Іван.
Раманцоў Зміцер Уладзімір.
Раманюк Раман

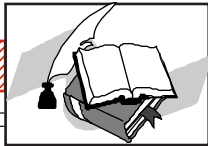
Розберг Дзяніс Уладзіміравіч
Рудзёнак Алег
Рудовіч Алена
Руды Яўген Ігаравіч
Русіновіч Іван Кузьміч
Рындзевіч Вячаслаў
Савацеў Кім Сяргеевіч
Савіч Яўген
Сагановіч Яніна Генадзеўна
Сазонаў Віктар Паўлавіч
Сазонаў Вячаслаў Мікалаевіч
Сакевіч Уладзімір Клеменц.
Салаўёў Мікалай
Святоха Генадзь Уладзімір.
Семянчук Валеры
Семянчук Генадзь
Сенькавец Уладзімір Адам.
Семкіна Вольга Віктараўна
Сідарчук Кірыл Валер'евіч
Сікора Алег Георгіевіч
Сіняк Павел Віктаравіч
Скіцёў Зміцер Андрэевіч
Смашная Марына Уладзімір.
Спосабаў Іван Іванавіч
Станеўская Людміла
Станкевіч Георгій
Стральцоў Алесь Уладзімір.
Суднік Святлана Георгіеўна
Суліменка Дзмітры Сяргеевіч
Сулжыц Кацярына Сярг.
Суховерхі Андрэй Сямёнавіч
Суховерхі Віталь Пятровіч
Сухоцкі Андрэй Аляксеевіч
Сцежкін Кірыла Аляксандр.
Сялюк Іван
Семёнава Анастасія Васіл.
Сямёнаў Віталь
Трафімчык Сяргей Аляксан.
Угрын Аляксандр Сяргеевіч
Урублеўскі Вадзім Валер'евіч
Фалейчык Алесь
Філіповіч Дзяніс Леанідаўна
Хадачок Міхаіл
Хадневіч Цімафей
Хархардзін Уладзіслаў
Цішкевіч Юлія Іванаўна
Цыганкоў Віталь Аляксеевіч
Цыхун Генадзь Апанасавіч
Цюлькоў Аляксей
Чайкоўскі Павел Іванавіч
Чубат Аляксей Леанідавіч
Шалаястовіч Людміла Васіл.
Шаршнёва Наталля Анатол.
Швед Вячаслаў Вітальевіч
Швед Іна Анатольеўна
Шохан Вольга
Шуй Вольга Васільеўна
Шыдлоўскі Раман Яўгенавіч
Шык Уладзімір Раманавіч
Янушкевіч Станіслаў Антон.
Яраховіч Марына Рыгораўна
Яроменкаў Аляксандр Леан.

Магілёўскае ТБМ адзначыла дзень народзінаў Ніла Гілевіча

26-га верасня магілёўская гарадская суполка ТБМ імя Ф. Скарыны прысвяціла чарговы гурток беларускай мовы дню народзін Народнага паэта Беларусі, першага старшыні ТБМ Ніла Сымонавіча Гілевіча. Прысутныя ўзгадалі ўлюбёныя вершы паэта, яго ролю ў нацыянальным руху і зацверджанні дзяржаўнага статусу беларускай мовы. Таксама надалі ўвагу самай знакамітай песні на словы Ніла Сымонавіча - "Вы шуміце, шуміце", якая стала па-праўдзе народнай і дагэтуль аб'ядноўвае беларусаў у шчаслівыя моманты.

Аляксей Карпенка.

Свята Ўзвіжання Святога Крыжа і беларуская паэзія

У пятніцу, 27 верасня, Праваслаўная Царква адзначала адно з 12-ці вялікіх святаў - Узвіжання Святога Крыжа. Яно было ўстаноўлена ў памяць дзвюх важных падзеяў, звязаных з лёсам Крыжа Хрыстовага, і дзеля ўмацавання Ягонага культу.

Крыж, на якім быў распяты Ісус Хрыстос, на працягу 300 гадоў знаходзіўся ў зямлі, а на месцы ўкрыжавання на Галгофе быў пабудаваны храм у гонар Венеры. У IV стагоддзі, у час уладарання імператара Канстанціна, у Ерусалім прыбыла ягоная маці. Пасля доўгіх пошукаў былі адкапаны тры крыжы. Цуд аздараўлення хворай жанчыны (паводле іншага пераказу - уваскрэсення памерлага) дазволіў акрэсліць, які з гэтых крыжоў з'яўляецца Хрыстовым Крыжам. У прысутнасці патрыярха Макарыя Крыж

быў падняты і паказаны на тоўпу людзей на чатыры бакі свету. У памяць гэтай знаходкі ў другі дзень Вялікадня было ўстаноўлена свята. Імператрыца Алена пабудавала на асвечаных Хрыстом у час Яго зямнога жыцця месцах каля 80 храмаў. Частку Крыжа разам з цвікамі яна вывезла ў Канстанцінопаль, а астатняя частка заставалася ў храме Уваскрэсення на Галгофе.

У 614 годзе Ерусалім быў разбураны персамі. Цар Хазрой вывез разам з ваеннымі трафеймі таксама і Крыж. Чатырнаццаць гадоў пазней, калі

настаў мір, імператар Іраклій асабіста, па-жабрацку адзеты, з вялікай пашанай унёс Крыж на сваё месца.

Гэтыя дзве гістарычныя падзеі ажыўлі шанаванне Крыжа і паслужылі ўстанавленню свята Узвіжання. З 335 года свята пачалі адзначаць не ў другі дзень Вялікадня, але 14 верасня.

У Лідзе 27 верасня (14 верасня ст. ст.) Узвіжанне Святога Крыжа акрамя іншага адзначалася набажэнствам каля крыжа па вуліцы Касманаўтаў. Асабліва было тое, што сюды былі запрошаны лідскія

паэты. Прышлі Станіслаў Суднік, Марыя Масла, Алясь Хітун, Алясь Мацулевіч і сьлыны лідскі бард Сяжук Чарняк. У выкананні паэты прагучалі вершы рэлігійнай тэматыкі, у асноўным на матыў крыжа. Усе вершы гучалі на беларускай мове. Сяжук Чарняк выканаў "Малітву" на словы Францішка Багушэвіча.

Кастусь Бандарук,
Беларускае Радыё Рацыя.

На здымках: 1. Падчас набажэнства; 2. Вершы чытае Марыя Масла; 3. Спявае Сяжук Чарняк; 4. Вершы чытае Алясь Хітун.

Увага!

У кастрычніку ў сядзібе ТБМ у межах кампаніі "Будзьма" працягвае працаваць гістарычная школа "Гісторыя ў падзеях і малюнках"

пад кіраўніцтвам кандыдата гістарычных навук **Алега Трусава**.

Заняткі будуць прысвечаны вывучэнню ваеннай гісторыі Беларусі ў XX ст. На занятках будуць праводзіцца гістарычныя віктарыны, пераможцы якой атрымаюць цікавыя прызы. Падчас заняткаў таксама прадугледжаны абмен думкамі наконт сучаснага стану беларускай мовы і яе функцыянавання ў грамадстве. Такім чынам, удзельнікі змогуць павысіць свае веды па гісторыі Беларусі і папрактыкавацца ў веданні беларускай мовы.

У кастрычніку заняткі адбудуцца: **7 кастрычніка** (панядзелак), **14 кастрычніка** (панядзелак), **21 кастрычніка** (панядзелак).

Пачатак а 18-й на вул. Румянцава, 13 у Менску.

Уваход вольны.

Аліна Ваўранюк узнагароджана "Срэбным крыжам заслугі"

У межах фестывалю "Іншае Вымярэнне" ў клубе Фама быў паказаны спектакль аб'яднання ў карысць дзяцей і моладзі, якія вывучаюць беларускую мову "АБ-БА" - "Ой, даўно-даўно..." Беларуска гісторыі з Падлесся".

Значная падзея адбылася ў час мерапрыемства - узнагароду "Срэбны крыж заслугі" ад прэзідэнта Рэчы Паспалітай атрымала намесніца старшыні аб'яднання "АБ-БА" Аліна Ваўранюк.

Узнагарода цешыць, вельмі цешыць. Я вельмі ўсхваляваная і лічу, што гэтая ўзнагарода не толькі для мяне, а для нашага цэлага асяроддзя. Я гавару тут пра аб'яднанне ў карысць дзяцей і моладзі, якія вучаць беларускую мову "АБ-

йшла ад Міністэрства адміністрацыі і лічбавізацыі. Таму гэтая вельмі цешыць і вельмі радуе.

Галоўная мэта аб'яднання ў карысць дзяцей і мо-

мога дзецям і моладзі, якія вывучаюць беларускую мову, а таксама дапамога бацькам і настаўнікам.

Мілана Вераснёва,
Беларускае Радыё Рацыя.

Шчыра дзякуем за дапамогу!

Ахвяраванні на ТБМ

1. Аляхновіч Леанід - 100000 р., г. Віцебск
2. Сілкова Раіса - 100000 р., г. Віцебск
3. Стагнаў Уладзімір - 50000 р., г. Віцебск
Праўдзінская суполка Віцебска
4. Крупскі Зміцер - 60000 р., г. Менск
5. Панамароў Сяргей - 50000 р., г. Менск
6. Гуркоў Аляксандр - 41000 р., г. Менск
7. Вештарт Галіна - 80000 р., г. Менск
8. Мазынскі Валер - 35000 р., г. Менск
9. Шкірманкоў Фелікс - 50000 р., г. Слаўгарад
10. Бамбіза Мікола - 500000 р., г. Менск
11. Прэдка Міхаіл - 100000 р., г. Менск
12. Вайцаховіч А.В. - 50000 р., г. Менск
13. Янчук Мікола - 1000000 р., г. Менск
14. Баранав Т.Э. - 30000 р., г. Менск
15. Сныткіна Г.А. - 50000 р., г. Менск
16. Валахановіч Ірэна - 50000 р., г. Менск
17. Безансон Людміла - 50000 р., г. Менск
18. Макарэвіч А.В. - 260000 р., г. Берасце
19. Чачотка Анаголь - 50000 р., г. Менск
20. Ляўшун Дзяніс - 150000 р., г. Менск

21. Асаёнак Тацяна - 25000 р., г. Менск
22. Антанюк Іван - 100000 р., г. Менск
23. Мамчыц Эдуард - 320000 р., г. Віцебск
24. Лазарук Тамара - 50000 р., г. Менск
25. Прылішч Ірэна - 50000 р., г. Менск
26. Касцюкевіч Зміцер - 50000 р., г. Чэрвень
27. Краўчанка Анаголь - 200000 р., г. Менск
28. Прэсьнякова Ніна - 50000 р., г. Менск
29. Капусцін Э.Н. - 50000 р., г. Менск
30. Оліна Эла - 30000 р., г. Менск
31. Лагуціна Марына - 50000 р., г. Менск
32. Шарэйка Вольга - 30000 р., г. Менск
33. Восіпава Аляксандра - 50000 р., г. Гомель
34. Ляскоўская Алена - 50000 р., г. Менск
35. Рогач Пятро - 10000 р., г. Менск
36. Чайкоўскі Павел - 60000 р., г. Менск

Дзейнасць ГА "ТБМ імя Францішка Скарыны" па наданні роднай мове рэальнага статусу дзяржаўнай вымагае вялікіх выдаткаў. Падтрымка ТБМ – справа гонару кожнага грамадзяніна краіны.

Просім Вашы ахвяраванні дасылаць на адрас, вул. Румянцава, 13, г. Мінск, 220034, альбо пералічыць на разліковы рахунак ТБМ №3015741233011 у Аддзяленні № 539 ААТ "Белінвестбанка" код 739 (УНП 100129705) праз любое аддзяленне ашчадбанка Беларусбанк.

Паведамленне		Грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" УНП 100129705	
		Аддзяленне № 539 ААТ "Белінвестбанк"	
Рахунак атрымальніка		3015741233011	Асабовы рахунак
		739	
(проевіцант, імя, імя па-беларуску, адрас)			
Від плацяжы		Дата	Сума
Амартызацыйні	на дзейнасць		
ТБМ			
Касір		Пеня Разам	
Плательшчык			
		Грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" УНП 100129705	
		Аддзяленне № 539 ААТ "Белінвестбанк"	
Рахунак атрымальніка		3015741233011	Асабовы рахунак
		739	
(проевіцант, імя, імя па-беларуску, адрас)			
Від плацяжы		Дата	Сума
Амартызацыйні	на дзейнасць		
ТБМ			
Квітанцыя		Пеня Разам	
Касір		М.П.	
Плательшчык			

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Маральнае выхаванне на рэлігійных каштоўнасцях

Гелена Ромер-Ахянкоўская была набожным чалавекам і мудрым педагогам. Хаця заставалася свецкім творцам, але прызнавала вялікую ролю хрысціянскай рэлігіі ў гісторыі народа. У час працы ў школе яна прывівала дзецям любоў да Бога і Радзімы. Вера ў Бога - гэта імкненне да святла, да духоўнага, узвышанага, гэта нябачная, але жыццёвырашальная ніць паміж чалавекам, Богам і Радзімай, ніць, якая трымае Сусвет.

"Будзьце дасканалымі, як Айцец мой Нябесны дасканалым з'яўляецца," - сказаў Хрыстус. Гелена Ромер-Ахянкоўская імкнулася кіравацца гэтым заповітам. Маючы тры ўрокі ў тыдзень на рэлігію, яна іх падзяляла наступным чынам: 1 урок катэхізісу, 1 урок святой гісторыі і 1 урок тлумачэння рэлігійных абрадаў. На ўроках рэлігіі рабіла вялікі акцэнт на рэлігійнасць у паўсядзённым жыцці, каб рэлігія была не мёртвай догмай, а нормай паводзін, сродкам стрымлівання ад дрэнных учынкаў. Урокі рэлігіі былі дзялянкай для эстэтычнага выхавання праз слуханне арганнай музыкі і арганізацыю касцельных харавых спеваў пад акампанімент аргана, прыцягвала дзяцей да святочнага афармлення касцёла, абразоў у сваім доме, пасадкі кветак ля прыдарожных крыжоў. Ладзіла наведванне могількаў не толькі каб памаліцца за душы памерлых, але і дагледзець закінутыя магілкі, прывучала да добрачыннасці. Разглядаючы касцёл як сакральнае месца, звяртала ўвагу на яго як гістарычную каштоўнасць, якую трэба аберагаць. Рэлігію не супрацьпаставляла народным звычаям і святам, вучыла падыходзіць да іх з павагай, толькі адкідаючы негатыўныя праявы. Мелі месца на ўроках рэлігіі парадны па гігіене, праводзіла антыалкагольныя гутаркі.

Што датычыць метады ўрокаў рэлігіі, то яна была супраць механічнага завучвання, а імкнулася, каб дзеці свядома мовілі пацеры, не ганяліся за колькасцю. Практыку сваёй работы яна папулярна выклала ў "Парадах для народных настаўнікаў". Вось яе канцэпцыя маральнага, этычнага і эстэтычнага выхавання на рэлігійных катойнасцях.

"Часта навука рэлігіі і ўменне дзяцей выразна чытаць катэхізіс і пацеры застаюцца мёртвай літарай у індывідуальным жыцці. Дарожа таксама, выходзячы з касцёла, пакідаючы там усе свае ўражанні, усю набожнасць і разуменне асноў веры. Прытасаванне да выпадкаў жыцця пачуцця павучання - падаецца ім чымсьці вельмі цяжкім і далёкім. Быццам усё ў касцэле было Божай справай, закрытай у мурах касцёла, а дрэнныя ўчынкі паза яго межамі людскай справы, якая мае толькі тое агульнае, што час ад часу груз грахоў прыносіцца да касцёла, каб ад іх пазбавіцца і выйсці ачышчаным, або ў святы ідзецца шукаць узрушэнняў і відовішчаў.

Графіня Гелена Ромер-Ахянкоўская

Вядома, маюцца вельмі набожныя душы і сем'і, якія жывуць па-хрысціянску, але гэта хутчэй выключэнне, хаця трэба прызнаць, што наш народ моцна прывязаны да сваёй веры, касцёлаў, наогул, і да святароў. Гэта, магчыма, найвышэйшае духоўнае пачуццё, якім валодае. Але гэта не прыводзіць да ўсведамлення дапасавання пачутай навукі да штодзённага жыцця, таму патрэбна на навуку рэлігіі звяртаць найбольшую ўвагу.

Рэлігія не павінна быць мёртвай, але жывой, якая лагодзіць норавы, звычкі і характары, стрымлівае ад дрэннага. Дзеці лёгка вывучаюць на памяць нават тое, чаго не разумеюць, але гэта не павінна быць мэтай, каб іх нагрукваць вялікай колькасцю катэхізісу, няхай вучацца пакрыху, але хай глыбока разумеюць тое, што вучаць, кожную штодзённую малітву патрэбна з дзецьмі падрабязна разабраць, расказаць ім значэнне слоў малітвы. Звяртаць найбольшую ўвагу на тое, каб дзеці мовілі пацеры наволі, думалі пра тое, што мовяць, жасгаліся акаладам. Лепей змовіць адну-дзве малітвы з увагай, чым вытараторыць, як звычайна робяць старэйшыя людзі, цэлы шэраг малітваў, не думваючы і не разумеючы зместу.

Калі касцёл далёка, варты сабраць дзяцей у школе для адпраўлення святой Імшы, тады ўласна найлепей растлумачыць значэнне кожнай часткі Найсвяцейшай Ахвяры. Калі магчыма, прачытаць і ў некалькіх словах растлумачыць Евангелле на дадзены дзень.

Абавязкова навучаць касцельным спевам і калядкам. Калі згодзіцца арганіст, а касцёл недалёка, дзеці змогуць лёгка навучыцца спяваць у хоры, для іх узнагародай будзе служэнне Богу сваімі галасамі, а для бацькоў вялікім заахвочваннем да падтрымкі школы, і зробіць вельмі добрае ўражанне на ўсіх. Заахвочваць старэйшых хлопчыкаў паслугаваць да Імшы, але толькі вельмі прыкладных вучняў. Калі магчыма, летам прыводзіць на Імшу дзяцей з сабой, а калі школа там, дзе і касцёл, то і з імі. Карысна будзе, калі дзеці выслухаюць святую Імшу, як школьнікі, асобна пад апекай педагога, які можа кіраваць іх паводзінамі, чым стаяць сціснутымі сярод дарослых, якія часта вядуць сябе, як чарада авечкаў, ці ў час набажэнства разявакамі стаяць перад касцёлам. Урачыстасць і разуменне асноў веры. Прытасаванне да выпадкаў жыцця пачуцця павучання - падаецца ім чымсьці вельмі цяжкім і далёкім. Быццам усё ў касцэле было Божай справай, закрытай у мурах касцёла, а дрэнныя ўчынкі паза яго межамі людскай справы, якая мае толькі тое агульнае, што час ад часу груз грахоў прыносіцца да касцёла, каб ад іх пазбавіцца і выйсці ачышчаным, або ў святы ідзецца шукаць узрушэнняў і відовішчаў.

Затое ж катэгарычна супраціўляцца адпраўляць дзяцей на працяглы працэсі ў гарачую ці мароз, бо малыя дзеткі, нешчаслівыя гэтыя анёлачкі, часта плачэць захворваннем за фанабэрыстасць матак.

Праз школу, а менавіта з дапамогай старэйшых дзяцей, можна прыўнесці крыху эстэтыкі ва ўнутранае афармленне касцёла, рэлігійных атрыбутаў. Упрыгожванне статуэтак, алтараў, алтароў, прыгожае касцюмаванне дзячыхнак, якія бяруць удзел у працэсіях, - гэта шырокая галіна дзейнасці, у якой настаўніца ці настаўнік, дамовіўшыся з пробашчам, могуць увесці імат канкрэтнай эстэтыкі.

Патрэбна заахвочваць дзяцей і старэйшых да ўдзелу ў святочных дні ў розных народных святах, калі яны не пустыя і не ўтрымліваюць шкодных забабонаў. Расказаць, што народныя святы не з'яўляюцца абавязковымі, але з'яўляюцца мілым напамінкам звычайнашых продкаў, і што кожны народ мае свае рэлігійныя звычкі, расказаць якія.

Спрыяе рэлігійнаму выхаванню прадстаўленне батлеек, Трох Каралёў, сьвятане калядка, чытанне Евангелля на Вялікдзень, асвячэнне вяскоў на Божжае Цела. Патрэбна вучыць дзяцей шанаваць прыдарожныя і магільныя крыжы. Апошняя часта служыць месцам прагулак або паішці. Варта іншы раз пайсці з дзецьмі на могількі і памаліцца за памерлых, паразмаўляць з дзецьмі пра душы іх блізкіх, якіх з таго свету чакаюць малітваў за іх збаўленне, ачысціць і напавіць старыя закінутыя магілкі. Такія прагулкі па могільках могуць з карысцю замяніць урокі рэлігіі. Наогул, наш народ адносіцца да смерці надзвычай спакойна, з надзеяй на будучае спатканне з родзічамі. Патрэбна падтрымліваць гэтае паняцце. Але ж пры нахаваных (як і пры іншых рэлігійных абрадах: хрэсьбінах, вяселлях) творацца рэчы непрыстойныя і зусім недапушчальныя ў адносінах да дзяцей, калі дзеці глядзяць на п'янікі, гулянку, распусту на вяселлях і на забабоны на хрэсьбінах. Патрэбна гэтага пазбягаць і сароміць бацькоў, якія дазваляюць сваім дзецям назіраць амаральныя дзеянні, а дзецям прывіваць азіду і страх перад надобнай абразай Бога.

Выключыць звычай цялаваць у губы і, наогул, нябожчыкаў, класіфікацыю ў пасцель нябожчыка без папярэдняга абеззаражвання ці хаця б дзіць гэты дзень. Прыдарожныя крыжы можна з дзецьмі ўпрыгожваць, абсаджаваць іх кустамі або кветкамі, маёвае набажэнства з дзецьмі адпраўляць, калі не ў школе, то перад крыжам. Гэта і старэйшых, безумоўна, заахвочыць далучыцца. Прывучаць дзяцей, каб кніжкі да набажэнства ўтрымлівалі чыстымі, незаціненымі, абразы на сценах каб былі не запыленыя, не за-

Ясь Драўніцкі

Камаякскі касцёл. Абраза Маці Божай Чанстахоўскай. Фота Бабіча К.Л.

цягнутыя паўціннем. Заахвочваць да ўпрыгожвання рамак абразоў кветкамі ці выцінанкамі.

Калі маецца ў наваколлі стары касцёл ці мястэчка, вяртацца туды з дзецьмі, каб ім паказаць старыя помнікі і, раскажваючы пра даўнія часы, вучыць шанаваць культурную спадчыну. Расказаць пра святыя месцы: Вострую Браму, Ясную Гару, пра ўрачыстасці ў Рыме.

Урокі святой гісторыі і тлумачэння рэлігійных абрадаў патрэбна выкладаць у даступнай форме, не даваць дзецям цэлых старонак літургіі і дагматыкі. На 1-м годзе навучэння выкладанне рэлігіі павінна ўтрымліваць толькі навуку пацераў, малага катэхізісу, святой гісторыі, Стары Завет выкладаць вельмі каротка, а Новы падрабязней. Але ўсё гэта павінна быць у расказах, цікавых апавяданнях, каб дзецям запала ў памяць жыццё божжага Дзіцяці, якое было найбяднейшым з найбяднейшых, а ўсё ж кіравала светам і прыйшло жыць з людзьмі і цярапец на зямлі для выратавання праз найбольшую любоў да нас. Стары Завет прадстаўляць на змятках са старэйшымі дзецьмі. Тут узнікаюць пэўныя цяжкасці ў тлумачэнні тагачасных звычаяў і выпадкаў або нават азначэнняў. Як гэтыя рэчы тлумачыць, настаўнік павінен ведаць з семінарскіх курсаў, дзе тлумачыцца, што ішэць дзён стварэння Сусвету абзначае эпохі, што ілюбы паміж родзічамі былі звычайнай з'явай на пачатку існавання чалавецтва на зямлі і так далей. Далікатна пытанні катахет павінен вырашаць каротка і не засяроджваць асаблівай увагі на іх.

Новы Завет з'яўляецца невычэрпнай крыніцай узнёслай маральнасці і прыкладам для пераймання ў штодзённым жыцці. Безустанку падкрэсліваць дадзены Хрыстам прыклад людзям, як паводзіць сябе, каб быць вартымі Божай ласкі".

Ромер-Ахянкоўская лічыла, што рэлігійнаму выхаванню будучы спрыяць творчыя пісьмовыя работы, якія прадугледжваюць навучанне дзяцей назіраць і разважачы. Шырокую магчымасць развіваць назіральнасць і ўменне апісваць, а разам і выхоўвацца на рэлігійных традыцыях, прадстаўляюць наступныя тэмы для пісьмовых паведамленняў і вусных разважанняў. Вось пададзены ёю пералік:

Чым займаюцца светары, дзе іх вучаць? (пакліканне, абавязкі)

Што такое споведзь? Як абываецца Камунія?

Апішы працэсію Божжага Цела або, наогул, нядзельную працэсію.

Што такое добры чалавек? (любоў да бліжняга, крыўда).

Апішы свята Божжага Нараджэння, Вялікадня, Зялёных Святаў.

Апішы Апошнюю Вячэру Памяці, чым яна з'яўляецца для нас.

Абавязкі нашы перад Богам і людзьмі.

Аб праследваннях першых хрысціян за веру.

У яе парадах гарманічна пераплятаецца шырокі аспект дыдактыкі.

Першая і адзіная настаўніца

У скарбонцы ведаў акумуляецца досвед продкаў, жыватворчая энергія сучаснікаў, а настаўнік з'яўляецца ахоўнікам, зберагальнікам і распаўсюджвальнікам творчага патэнцыялу сваіх суайчыннікаў і, наогул, прагрэсу, кіруе складаным працэсам фарміравання духоўнага аблічча насельнікаў краю, планеты. Мы, падсвядома адчуваючы бяс-

конкасць святавярчэння, ратвараемся ў разнастайнасці побытавых клопатаў. Многае забываецца. Але з далёкага мінулага далятаюць да нас простыя і мудрыя словы, сказаныя нам з любоўю і пажаданнем настаўнікам, якія адухаўляюць рэальнасць. З гадамі ўсё часцей успамінаюцца выказванні настаўнікаў, якія ўважліва і карпатліва ўводзілі сваіх выхаванцаў у неабсяжны свет ведаў, дбалі пра стан іх душаў. Такой першай і адзінай настаўніцай маёй маці, Марыі Міхайлаўны, была Гелена Ромер-Ахянкоўская. На вёсцы настаўнік - не проста педагог, але і адкрывальнік характара і разнастайнасці Сусвету, ён - духоўны бацька, які выхоўвае патрыётаў, грамадзян, добразычлівых, чулых, спагадлівых і шчырых людзей. Яна з першых дзён вучобы прывівала дзецям цікавасць да кнігі, любоў да прыроды, кветак і ўсяго жывога.

Мая маці ўспамінала выпадак з жыцця, які стаў першым крокам да навучання. Вось яе апавед. "Мне ў Першую сусветную вайну было 8 гадоў. Ромеры сяды-тады запрашалі нас у госці. Так было і на гэты раз. Мы прыйшлі ў Каралінова. Мая маці Луцэя пайшла з паняй Вандай у пакой, а я засталася ў касцёлі, дзе было вялікае люстэрка ад падлогі аж да самага стаявання. Мяне ўразіла тое, што ў яго "ўлазіць" усё чалавек у адрозненне ад маленькага люстэрка, якое мелася ў нас дома. Перад люстэркам я стала выбрыкваць, вырабляць розныя выкрутасы. Калі заўважыла гэта пані Ванда, то залілася закацістым няўстрымным смехам:

- Што табе спрэзентаваць за такія танцы? - звярнулася яна да мяне.

Мяне зацікавіла невялікая размаляваная пушачка, што ляжала на палічцы ля люстэрка. Я паказала на яе.

- Ну то і бяры. Гэта мой табе прэзент.

Аказалася, што гэта была парожняя пушачка з-над зубачыстак. Ідучы дадому, маці смяялася з мяне:

- Трэба была табе гэтая пушачка... Лепей цукерак папрасіла б..

А я была задаволеная падарункам, бо ў вёсцы ні ў кога з дзяцей такой не было.

Неяк праой спатрэчы ў Камаях Гелена Ромер-Ахянкоўская падаравала мне таксама прэзент-падручнік "Lementarz-Czytanka" ("Лемантар-Чытанка").

- Ты ўжо вялікая дзяўчынка, пара вучыцца чытаць пісаць. Прыходзь у школу вучыцца.

Я расказала пра гэтую маці, а восенню ўжо сядзела за школьным сталом. Праз некалькі тыдняў я адолела першую частку падручніка "Lementarz-Czytanka" і добра чытала. Да вясны асіліла і другую частку кнігі - "Чытанку".

Па гэтай кніжцы яшчэ да школы навучыўся чытаць па-польску і я. У 1939 годзе ў Камаях адчынілася беларуская школа, усе польскія падручнікі загадалі памяняць на беларускія. Маю "Lementarz-Czytanka-у" замянілі на другую кніжку.

(Працяг у наст. нумары.)

Памяці выдатнага навукоўца,
рэдактара-энцыклапедыста прысвячаецца

Служыць ісціне дзеля ісціны

Гаворка пойдзе пра
Якуба Якубоўскага, якога
няма з намі ўжо 15 гадоў. Па-
мёр ён 14 верасня 1998 года.

Сёння, закліснутыя
магутным валам інфармацыі,
мы пачуваемся ніякавата, як з
ёю саўладаць. Таму цікава
зварнуцца да досведу мудрага
чалавека, аднаго з пачыналь-
нікаў беларускай энцыклапед-
дычнай веды. Філософы такіх
людзей - будзем спадзявацца,
яны ёсць сярод нас - вызнаюць
так: класічная душа. Няхай я
загіну, але няхай жыве ісціна -
вось галоўны прынцып класі-
чнай душы. Спраўдзіць жа
ісціну льга пры ўмове, што мы
суднасны, сувымяраем сябе з
чымсьці вышэйшым, сутнас-
ным - ens a se. Гэта ўжо муд-
расць усечалавечай культуры.

Так, яшчэ на золку сус-
ветнай філасофіі для стара-
жытных грэкаў "неба было аса-
блівым, гарманічна ўладкава-
ным прадметам, назіраючы
які можна ўвесці парадок у не-
ўпарадкаваная і разбураныя
рукі чалавечай душы". Стан
чалавечай душы ў часе раз-
бураецца. Аднак, як я казаў
вам, і рассыпаны на тысячы
аскепкаў, ён можа быць пры-
ведзены ў парадок сувязю
чалавека з якойсьці гармоніяй.
Не з гармоніяй, якую ён адкры-
вае, а з гармоніяй, якая ўжо
ёсць наглядна і фізічна, да-
ступная агляду" (Мераб Ма-
мардашвілі. Мой опыт не ты-
пичен. СПб., 2000. С. 81 - 82).
Магчыма, і задвоўга цытата,
але яна вельмі слушная для
высокіх праяў чалавечай дзей-
насці, у тым ліку мыслядзей-
насці, якой абавязана тварэнне
энцыклапедыі.

Шматтомныя энцыкла-
педы рыхтуюцца цэлымі ка-
лектывамі - аўтарскімі, рэдак-
тарскімі, выдавецкімі. А пра-
фесіяналізм энцыклапедыста
гэта не "ўсяведанне", як нам
здаецца, а перш-наперш ве-
данне таго, што і як трэба ра-
біць, каб бездакорна аўтары-
тэтная энцыклапедыя (такі яе
статус), кожны фаліант якой
лашчыць рукі сваёй важкасцю,
стала зборам, зводам назапа-
шаных і - вельмі істотна -
сістэматызаваных, структура-
ваных, прыведзеных у парадок
ведаў. Больш таго, каб яна спа-
раджала ў карыстальнікаў імк-
ненне да новых ведаў, да сама-
стойнай думкі, да непадобных
духоўных каштоўнасцей. А для
гэтага трэба аддаць ёй талент
адкрывальніка і талент сама-
забыўных пошукаў ісціны. Гэта
таленты энцыклапедыста Яку-
ба Якубоўскага.

Зрэшты, калі каго і
можна назваць усёведам, дык
якраз Якуба Адамавіча (які

меў, дарэчы, тры вышэйшыя
адукацыі - гістарычную, геа-
графічную, філалагічную).
Яго шырокую дасведчанасць,
яго жыццёвую абазнанасць
трэ было б характарызаваць
таксама па-класічнаму - вучо-
насць, многавучонасць, ды
цяпер так не гавораць, а дарма.
Вершы самых розных паэтаў,
напрыклад, ён мог чытаць на-
памыць, не стамляючыся - сутак
не хопіць. Проста дзіва, што
пры такой нагруканасці ўся-
лякімі сэнсамі, тлумачэннямі,
весткамі ён зберагаў чысцот-
каю свежасць успрымання.
Бывала, гаворанае-перагаво-
ранае, чытанае-перачытанае, а
ён, той яшчэ гарэзнік, ажыўляў
яго іскрынкамі, бліскаўкамі
іроніі дый няшчаднай самаіро-
ніі, што бударажылі, будзілі ду-
манне. Дасціпнасцю, вынаход-
лівасцю ў слове скараў усіх,
што бойкую кампанію, што па-
важную аўдыторыю. Яго тра-
пна-нечаканыя параўнанні,
асацыяцыі, парадоксы былі
роднасныя мастацкім тропам і
шкада, што ніхто не здагадаўся
іх запісваць. Яго гумар свяціў-
ся глыбокай інтэлектуальнай
культурай, чаго не падрабіш,
не з'імітуеш. Глыбока інтэлек-
туальным быў увесь воблік
гэтай абаяльнай у сваёй цэлас-
насці асобы.

Вось тут мы вернемся
да зорнага неба. Тварэнне эн-
цыклапедыі, па сутнасці, змя-
стоўна неабсяжнае, як і пра-
стоўна над намі. Лічыцца спра-
вядлівым меркаванне фізікаў
пра расшырэнне Сусвету, а
сучасная філасофія цвердзіць
мыслёвае і псіхалагічнае рас-
шырэнне чалавека праз тэк-
сты, праз мову навуковага і
ўсякага іншага пазнавальнага
апісання: яркія кнігі Герберта
Маршала Мак-Люэна "Галак-
тыка Гутэнберга", "Разуменне
медыя. Знешнія расшырэнні
чалавека" (абедзве 1963) - на-
звы гавораць самі за сябе.

Далей, калі мы паго-
дзімся з прабацькамі еўрапейс-
кага мыслення, што неба "гар-
манічна ўладкаваны прадмет",
які служыць нам узорам ад-
мыслова прыводзіць у парадок
зямныя, тутэйшыя справы, то
бясспрэчна, што энцыклапед-
ыя павінна быць узорна ўпа-
радкаваная і што гэтая ўпарад-
каванасць уздымае яе змястоў-
на на ўзровень шматсэнсавага
сінтэзу. Прычым, не забываем,
што шукаем-дамагаемся гар-
монію, у якой тоіцца ісціна.

Лёгка гэта казаць, ды
не лёгка рабіць. Вывучку мець
- трэба, эрудыцыю мець - до-
бра. Але, вялікая рэдкасць,
мець дар згледзець ідэю, на-
тхніцца ідэяй. Мы часта пры-
маем за ідэю спакушалую
ілюзію, фантазм. А ідэя, праз

якую мы спасцігаем гармонію
фізічную і метафізічную і тады
- гармонію ў саміх сабе, да-
руецца ў адзінкавыя хвілі. Або
людзям, абраным лёсам мыс-
ліць ідэямі. Якуб Якубоўскі і
быў з такіх абраннікаў.

Ён бачыў і прадбачыў
ідэю ўсю адразу, цалкам, ме-
навіта ў гарманічным адзінстве.
Яна прыходзіла яму жыва-
народжанай, уцялесненай, на-
поўніцу шматгалосай. Гэта не
містыка. Такую дзівосную маг-
чымасць работы нашай свядо-
масці Імануіл Кант тлумачыў,
даслоўна, як ненаўмысленую
геніяльнасць. Чуць, бадай,
непазьявана? Ненаўмысленая
геніяльнасць - глыбінная і
аб'ектыўная, а не суб'ектыўная
праблема тэорыі пазнання.
Крышку ўвагі. Усе сілы ў свеце
дзейнічаюць у паслядоўнасці,
але адначасна яны непарыўна і
непадзельна ўзаемазвязаны
мёж сабой, таму на кожным
кроку паслядоўнасці іх узаема-
сувязь ужо іншая, хоць узаема-
сувязь абавязкова застаецца.
Гэта ёсць ненаўмысленая каар-
дынацыя канечнага ў беска-
нечным, а зольнасць ухапіць
яе адразу, цалкам, у непарыў-
насці і непадзельнасці ёсць
ненаўмысленая геніяльнасць. Яна
запраграмавана прыродай у
нашых галавах, хіба што га-
ловы нашы не аднолькавыя...

Узвямым цяпер, якую
шырачэзную і якую склада-
ную каардынацыю мусіць пра-
рабіць у сваёй свядомасці эн-
цыклапедыст. Дальбог, каму
многа даецца, з таго многа і
патрабуецца. Перадусім неаб-
ходна задумаць і абгрунтаваць
канцэпцыю - ідэю ідэі. Матэ-
рыялу - бездань, і дух лунае
над безданню. Дзеецца тварэн-
не. Усё-ўсё павінна быць па
апошняму слову навукі ўпа-
радкавана: разгорнутая ў пра-
сторы і часе сістэма паняццяў і
тэрмінаў, таксанаметрычная
(іерархічная) паўната прад-
метных груп і класаў, парад-
гмальныя нормы эксплікацыі,
прычынна-выніковая залеж-
насць. Усё-ўсё ў полі зроку і
разам з тым навідавоку. Пра-
цуючы з матэрыяламі на літа-
ру "А", думай пра літару "Я" -
тая самая ўзаемасувязь, каар-

дынацыя. Папярэдне прадума-
най і ўпарадкаванай як няўхі-
льны закон сеткай спасылак
большая тэма падпарадкоўвае
сабе меншую, аднак меншая
мае роўныя з большай "правы
грамадзянства". Ніякіх пустот,
лакун, белых плямаў энцыкла-
педыя не церпіць. Калі дзесьці
ўзнікла пытанне, у адпаведным
томе, на адпаведнай старонцы
забяспеч паўнацэнны адказ -
самы правільны з магчымых.
Нюанс, адценне - зусім не
драбяз, або такая драбяз ў
матэрыі энцыклапедыі, як суб-
атамарныя часціцы ў фізічнай
матэрыі. Энцыклапедыста ўво-
гуле можна спадобіць незвычай-
наму даследчыку, які спраўна
карыстаецца заадно і тэлеско-
пам, і мікраскопам. Такі востр
універсалізм.

Скажучы, на тое яна і
спецыялізацыя, каб "кожны на
сваім месцы..." Так, але са-
праўдны энцыклапедыст, зноў
жа ў класічным разуменні, і
вялікае, і малое абавязкова пра-
водзіць праз сябе. Якуб Ада-
мавіч быў, вобразна кажучы,
ды не вобразна, а насамрэч і
дойлід-праектант, і інжынер-
распрацоўшчык, і сам жа му-
ляр, тынкоўшчык, сталяр-
чырвонадрэўшчык. Думаецца,
хораша праявілася ў тым і
нацыянальная рыса беларускіх
татараў, якую так годна ўвасо-
біў сабою Якуб Адамавіч.

Хто сачыў за будзён-
ным чарнарабочым рэдак-
тарствам Якуба Адамавіча, той
прызнае, што доля ствараль-
ніка энцыклапедыі не для сла-
бых духам, а для яго, дык
шчасліва. Што ён быў адо-
раны бачыць і прадбачыць ідэю
як гарманічнае адзінства, мож-
на засведчыць і далікатнымі
фактамі: яго дачка Яўгенія -
архітэктар, а сын Канстанцін -
канструктар у галіне самалёт-
табудавання. Ім гэтак жа вы-
пала жыць і працаваць з на-
вукова-творчымі ідэямі. Шча-
сліва перадалося. Высакарод-
ная сям'я. Адухоўленая праца-
вітасць яе ўнутрана мацавала.
Жонка Якуба Адамавіча, Тац-
цяна Васільеўна, кандыдат ге-
олага-мінералагічных навук,
таксама агорала непад'ёмнае,
чаго вымагаў падбор-адбор і
аналітычная апрацоўка матэ-
рыялу па выкапнёвых раслі-
нах. Мужавых аднадумцаў яна
ўважае і за сваіх аднадумцаў,
тактоўна і зычліва памагае ім у
мерапрыемствах, якія, душою
знае, радалі б яго душу.

Задумаў Якуб Адама-
віч выношваў у свяім светасу-
зіранні бяскончасць. Дзяліўся
ён імі на зайздрасць шчодр-
шчыра. Яны былі, канешне,
арыгінальныя, але пры тым,
што называецца, канструктыў-

нымі і прадуктыўнымі. Будаваў
Якуб Адамавіч не на пяску.

Ён узначальваў рэдак-
цыю географіі і геалогіі выда-
вецтва "Беларуская энцыклапед-
едыя" (тады "Беларуская Са-
вецкая Энцыклапедыя") з са-
мага першага тома. Розум і сэр-
ца рэдакцыі. Рухавік рэдакцы-
нага працэсу. А яшчэ яго чын-
ны гаспадар, бо ўсё тут па-
чыналася з Якубоўскага і сыхо-
дзілася на Якубоўскім. За ўдзел
у выданні ўніверсальнай 12-
томнай энцыклапедыі Якуб
Якубоўскі ўдастоены Дзяр-
жаўнай прэміі БССР за 1976
год.

Ён жа быў галоўным
ініцыятарам, ідэйным стратэ-
гам і арганізатарам унікальнага
выдання "Энцыклапедыя пры-
роды Беларусі" у пяці тамах,
аналагаў якой няма на ўсёй
постсаветскай тэрыторыі. Ка-
лектыў яе стваральнікаў так-
сама ўдастоены Дзяржаўнай
прэміі (а яму-то "па закана-
даўству" другі раз атрымаць
было не дазволена). Калі мы
хочам вучыцца валодаць ін-
фармацыяй, не толькі расшы-
рацца, а менавіта валодаць
інфармацыяй, то варта ўгле-
дзецца ў форму, у структуру,
з якімі паўстала ў гэтых тэкстах,
апісаных наша прырода. Тут
усё арганічнае, адзінства ў мно-
жнасці і множнасць у адзінстве.
Тут і трысцінка - рэпрэзен-
татыўны факт. А чалавек, вядо-
ма, - паскалеўская трысцінка,
якая розумам абдымае сусвет.

Энцыклапедыі - жывыя
арганізмы. І як жывыя аргані-
змы яны з гадамі старэюць.
Але старасць энцыклапедыі -
асабліва старасць. Яна заў-
сёды хвалюе, яна заўсёды для
нас каштоўнасць. У старой эн-
цыклапедыі можна дазнацца
пра тое, чаго не дазнаешся
больш нідзе. Дый гаворыць
яна з намі так, як мы гаварыць
і слухаць паадвыклі.

Хай не пакрыўдзяцца
нашы найноўшыя энцыклапед-
ысты, але ўзровень Якуба
Якубоўскага становіцца як бы
сімвалічным, каб быць на ўзро-
ўні сучаснай энцыклапедычнай
веды. Не тое, што камусьці не
стае таленту, адукацыі (мы ўсе,
ого, як адукаваныя), рупнасці,
апантанасці. Відась, няпроста
адкрываецца прызванне слу-
жыць ісціне дзеля ісціны. Тым
больш, што ўсясьліны інтэрнет
пачувае сябе вышэйшай гас-
падай пазнання. Вышэй, усё ж,
гэта мудры досвед Якуба Яку-
боўскага, пазнаваць праз угля-
данне ў тое бясконцае, што над
намі.

Вячаслаў Вайткевіч,
старшы навуковы рэдактар
рэдакцыі літаратуры, мовы,
фальклору і этнаграфіі
былой БелСЭ.

Юры Гардзеў расказаў пра тапаніміку Гародні

26 верасня доктар гі-
сторыі Юры Гардзеў падчас
прэзентацыі сваёй кнігі "Тапа-
німія старажытнай Гародні
(XII-XVIII стст.)" расказаў пра
гісторыю вуліц і раёнаў гора-
да. З яго вуснаў можна было
пачуць, што спрэчка пра Га-
родню-Гародню мае даўнюю
гісторыю. "У летапісах не
ставілі націскаў, таму мы да-
кладна не даведаемся, як пісаць
правільна". Таксама чытачам
будзе цікава даведацца пра
паходжанне назвы ракі Нёман і
тое, як змянялася назва горада.

Сам аўтар, ад'юнкт Ін-
стытута Расіі і Усходняй Еў-
ропы Ягелонскага ўніверсітэта
адзначыў:

- У кнізе асвятляецца
праблематыка гістарычнай ана-
мастыкі Гародні. Фактычна
гэта не толькі гісторыя назваў
вуліц і плошчаў, але і гісторыя
таго, якім чынам фармаваліся
назвы гарадскіх участкаў, бу-
дынкаў.

Кніга пабачыла свет
дзякуючы выдавецкай ініцы-
ятыве "Гарадзенская біблія-
тэка".

Андрэй Мялешка
Фота Андрэя Мялешкі
і Аляксандра Саенкі.

Беластоцкія майстар-класы для настаўнікаў беларускай мовы

У "Склепе з культу-
рай" прайшлі майстар-класы
для настаўнікаў беларускай
мовы. Педагогі з Падлескіх
школаў мелі магчымасць па-
слухаць даклад Маргарыты
Лех з Гародскага асяродка ме-
тадычнай дапамогі ў Беластоку.
Як весці заняткі, каб яны былі
разнастайныя і цікавыя, як
заахваціць вучняў да вывучэн-
ня другой мовы - гэта асноў-
ныя праблемы, якім былі пры-
свечаныя настаўніцкія майстар-
класы.

Як адзначыла старшы-
ня Аб'яднання АБ-БА Барбара
Пякарская, удаканаленне пе-
дагагічных навываў - гэта
шанец для развіцця беларус-
кай мовы ў школах.

Ула Шубзда,
Беларускае Радыё Рацяцэ

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Юля Бажок,
Марыя Баравік, Вінцук Вячорка, Юрась Каласоўскі,
Леакадзія Мілаш, Максім Новік, Язэп Палубятка,
Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік,
Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

<http://nashaslova.mns.by/> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbn-mova.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 30.09.2013 г. у 10.00. Замова № 1753.
Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 2000 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес. - 5050 руб., 3 мес. - 15150 руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад
18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для поштовага адпраўленняў:
231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslova@tut.by